Gyertyánffy Ágnes

Kicsi, furcsa életem – I. rész

Előszó

Én az életben szinte semmit sem csináltam, velem csak történtek a dolgok. Hogy ezek a történések rajtam kívül mennyire érdekelhetnek mást, nagy kérdés. Talán csak annyiban, amennyiben általános történet, ami másokkal is megtörtént, s én egy vagyok a sok szemtanú közül. Kicsi, furcsa életem összefonódik kicsi, nekem végtelenül kedves hazám történetével, azzal, ami generációkkal előttem történt családom tagjaival is, és rajtuk keresztül velem is. A történelmi hűség kedvéért tehát megpróbálok igazat írni. Ebben Isten segítsen.

Azt szeretném érzékeltetni, hogy a XX. sz. történelme hogyan és milyen mértékben szólt bele egy kisember életébe, hogy hogyan éltem meg – alulnézetből – a század turbulens történelmét.

Komáromban születtem 1938. május 26-án, áldozócsütörtökön, amely dátum csak azért fontos, mert épp aznap volt a nagy katolikus eucharisztikus ünnepségsorozat fő ünnepe. Ez azzal járt, hogy a vonatok már napokkal előbb olyan zsúfoltak voltak, hogy anyám nem tudott időben elutazni Budapestre, Komáromban pedig nem volt kórház. Így otthon születtem, a komáromi méntelepen, mint a többi csikó, lévén apám a komáromi állami méntelep parancsnoka és lakásunk is – egy szép nagy kertes ház – a méntelepen volt. Bátyám 8 és fél éves volt ekkor. Tudta, hogy otthon fogok megszületni, és reggel kérte, hogy „mutassák meg azt a gyereket". Nézegetett, majd udvariasan annyit mondott anyánknak: „inkább érdekes, mint szép." Az iskolából hazajőve nagyanyám megkérdezte bátyámat, hogy elmesélte-e a fiúknak, hogy kishúga született? „Hogyne, hogy elcsábítsák!" – válaszolta. Ezekre persze nem emlékszem, csak a családi legendáriumból tudom. Mint ahogy azt is, hogy amikor fél éves voltam, l938 őszén, amikor Felvidék visszatért Magyarországhoz, és a magyar katonák a házunk előtt vonultak át a komáromi hídon Észak-Komáromba (az igazi, városias Komáromba), nagy tömeg szegélyezte a csapatok vonulási útját, s ehhez a tömeghez csatlakozott az egész háznép, annak rám felügyelő része is, engem teljesen sorsomra hagyva. Állítólag már akkor tanúságát adtam hazafias lelkesedésemnek, mert mire a háznép hazajött, a díványon, ahol ottfelejtettek, a magam eszközeivel kirajzoltam Nagy-Magyarország térképét.

Erdélyi évek

1940-ben, amikor Erdély visszajött, apám, mint Erdély szülötte, kérte Erdélybe helyezését, s így két és fél évesen nekivágtam a hosszú útnak egészen Csíkszeredáig, ahol apám megszervezte a székelyföldi állami méntelepet, melynek egyszersmind parancsnoka is volt (alezredesi rangban). Erről az útról már néhány emlékképem van, mert éjjel indultunk útnak Budapestről. Azt mesélik, hogy a vasúti fülkében minden útitárshoz egyenként odamentem és megkérdeztem tőle, hogy hova utazik, mert hogy mi Erdélybe.

Csíkszeredára már jól emlékszem. Szép, nagy lakásunk volt, ami mindig tele volt vendéggel, mert a visszatért Erdély igen divatba jött és rengeteg rokon meg ismerős jött le látogatóba. A jobb módúak szállodában szálltak meg, a szegényebbje meg nálunk. Emlékszem olyan nyárra, amikor Édesanyám heteken át matracon aludt nálam a gyerekszobában, mert az ő ágyában valami pesti rokon aludt. Ezt persze nagyon élveztem. Nálunk nem volt „frajlejn" (nevelőnő) mert anyai nagyanyám velünk élt, s így ő nevelt minket, ami jobb megoldás volt, mint a nevelőnő, akit fizetni kellett volna, mert a katonatiszti fizetés nem volt valami nagy. Ha a lakásban nem is, de azon kívül az udvarban, a méntelepen, az istállóban minden az államé volt. Még most is hallom nagyanyámat, amint figyelmeztet: „Azt ne bántsd, az az államé!"

Annyiszor hallottam ezt, hogy egyszer megkérdeztem nagyanyámat, hogy az állam mikor jön hozzánk látogatóba. Úgy gondoltam, hogy ha itt minden az övé, akkor ő a leggazdagabb rokonunk, és nem értettem, hogy eddig még miért nem jött el hozzánk látogatóba. Nagyanyám valami olyasmit mondott, hogy az állam nem rokonunk és nem is egy ember. „Hát akkor ki az állam?" – kérdeztem. Nagyanyám azt mondta, hogy azt most még nem értem meg, amibe bele is nyugodtam, csak az iránt érdeklődtem, hogy ha majd nagy leszek, meg fogom-e érteni. Nagyanyám megnyugtatott, hogy igen. Hát azt aztán az ötvenes években jól megértettem…. Jellemző a két háború közötti korra, hogy akkor az állam vagyonára jobban vigyáztunk, mint a magunkéra. Ez a menekülés alatt is így volt. A rekviráló német katonáknak először a saját holminkat adtuk le, utoljára azt, ami állami volt, s mint ilyet menekítettük. Apám tudta, hogy azzal el kell számolni. Nem voltunk elkényeztetve, még a jómódú rokonok is csak kisebb ajándékot hoztak. Nagyanyám unokatestvére is járt nálunk férjével, *Stühmer Frici* bácsi gyerekorvossal, és emlékszem, hogy egy doboz csokoládét hozott meg egy nagy Stühmer-katalógust, amit unokatestvéreimmel behatóan tanulmányoztunk, de nem kaptunk belőle semmit. Tudatosan neveltek szerényen, és milyen jól jött ez a későbbi nehéz időkben… Egy-egy híres ember is jött Pestről, persze mi gyerekek azt nem tudtuk, hogy kik-mik. Arra emlékszem, hogy *Dohnányi Ernő* is járt nálunk, sőt nálunk is lakott az „unokahúgával", mert jobban tetszett neki nálunk, mint a szállodában. Arra a jelenetre emlékszem, amikor játszott a zongoránkon (elég jó bécsi Bösendorfer zongorája volt apámnak), és apám lapozott neki. Ezen kicsit elcsodálkoztam. A felnőttek azt mondták, hogy Dohnányi Magyarország leghíresebb zongoristája. Lehetséges, hogy addig azt hittem, hogy a papám tud legjobban zongorázni a világon.

Egy idő után (1 év, 2 év??) Csíkszeredáról a méntelep **Kőröspatakra** költözött az állam által megvásárolt Kálnoky-kastélyba. Ez egy U-alakú kastély volt, amelynek az egyik szárnyában mi laktunk, a másik szárnyában a méntelep irodái és néhány katona, a harmadik szárny pedig kissé romos volt, ahova a Csikszeredáról hozzánk látogató, velem egyidős, 4 éves Erzsébettel és 5 éves János unokatestvéreimmel „iratozni" jártunk. Hogy hogy engedhették meg a felnőttek, hogy a *Kálnoky család* régi papírjai

között turkáljunk, a mai napig nem értem, de mi igen jól szórakoztunk. Sokszor mentünk ki kocsival a sepsiszentgyörgyi állomásra a továbbra is bőven özönlő pesti vendégek elé. Azt is nagyon élveztük. Télen a hintó után köthettük a szánkónkat

Kálnoky-kastély

a nagy hóban. A felnőttek jöringeztek, azt mi csak néztük. A kastély nagy parkjában sokat játszottunk, mindig ott reggeliztünk a hatalmas fenyők alatt, és sokat jártunk a méntelep istállóiba, a patkoló kovács műhelyébe. Az istállószag a mai napig gyerekkori emlékeket ébreszt bennem. A méntelep Bedő nevű kovácsának velem egyidős gyerekei voltak, akikkel gyakran játszottam. Egyszer mondtam is anyámnak: „A Bedőék olyan gazdagok, hogy két zsák búza áll benn a szobájukban." Szüleim átjártak a szomszédos **Árkosra** *Szentkereszty* báróékhoz. Ez egy idős testvérpár volt, az asszonyra nem emlékszem, de az öregembernek hatalmas fehér szakálla volt, és ezért egy kicsit féltem tőle. Szüleim nagyon szerették a komolyzenét. Apám igen jól zongorázott, anyám pedig sokáig tanult énekelni. Szentkeresztyéknél (akik nagy *Wagner*-rajongók voltak, és minden évben elutaztak Bayreuthba) hallottam először a Tannhäuserből a csarnokáriát (anyám énekelte apám zongorakíséretével) és ez nagy benyomást tett rám. Anyám sok *Schubert* és *Schumann* dalt is énekelt náluk és otthon is, és ez nekem a mai napig olyan zene, mintha anyanyelvemet hallgatnám. Kisgyerekkorom és a bajorországi menekülés ideje jön vissza.

Azt csak anyám elbeszéléséből tudom, hogy többször járt nálunk *Wass Albert* (neki is voltak lovai és „ló-ügyben" járt nálunk), és ilyenkor mindig az ölébe vett és mesélt nekem. Állítólag a „Tó-király és Szille" c. mesét nekem írta. Mikor legutóbb Erdélyben jártam, megvettem ezt a mesekönyvet, de nyomát sem találtam annak, hogy nekem ajánlotta volna. Különben szép és érdekes történet. Sajnos, nem emlékszem Wass Albertre, annyi felnőtt járt hozzánk, az ő világuk egy „emelettel" feljebb volt, a mi gyerekvilágunk máshol játszódott le.

Menekülés Erdélyből Magyarországra

1944 októberének egy éjszakáján a felnőtteknek néhány óra alatt kellett összecsomagolniuk a menekülésre. Az előzmény az volt, hogy éjszakánként már a park felől lövöldözés hallatszott. Orosz vagy román partizánok lehettek. Katonaember nem indulhat a maga szakállára sehova, csak ha parancsot kap. De a nagy felfordulásban nem érkezett Budapestről parancs. Apám meg akarta várni a parancsot a menekülésre, de beosztottja, Igaz Kálmán százados (?), nagyon bölcsen, azt mondta, ha ma éjjel nem indulunk, másnap mindnyájunkat felkoncolnak a partizánok. Erre apám beadta

a derekát és 178 ménnel, hintókkal, szekerekkel, legénységgel elindultunk az akkori Magyarország legkeletibb csücskéből, a Sepsiszentgyörgy melletti Kőröspatakról Nyugatra, egyelőre Kolozsvárra. Az állandó repülőtámadások, mélyrepülések miatt a ménessel csak éjjel menetelhettünk, nappal erdőkben kellett megvárnunk a sötétedést, hogy elindulhassunk. A felnőttek elbeszélésből tudom, hogy olyan naivak voltak, hogy azt hitték, ez a menekülés csak néhány hétig tart majd és utána visszatérhetünk Kőröspatakra. (Erre 40 év múlva került sor, turistaként.) Kirándulásnak fogták fel a dolgot. A legények (fiatal székely katonák, mert az állami ménesek a honvédelmi minisztériumhoz tartoztak) tüzet csináltak, szalonnát sütöttek. A lovak nyugtalankodtak, állítólag nagyon nehéz méneket féken tartani, mert a mén kancát ugyan soha nem bánt, de a mének egymás között annál agresszívebbek. Később hallottam, hogy mekkora bravúr volt a székely legénységtől, hogy úgy vezették a ménest, hogy egy ember ült az egyik ménen, a másik mént pedig kötőféken vezette. Így menekülni a közeledő front elől nem kis tett volt a legénység részéről. Mi nagyanyámmal nem mentünk egészen Kolozsvárig, hanem csatlakoztunk a Nemzeti Bank menekülő csoportjához (nagybátyám a csíkszeredai Nemzeti Bank helyettes vezetője volt), és Csíkszeredától már teherautón mentünk Kolozsvárig, itt ismét együtt voltunk unokatestvéreimmel. Nagyanyám a fejvesztett menekülésben sem feledkezett meg arról, hogy a Pinocchio könyvet elhozza magával, és emlékszem, hogy a nagy zötykölődésben a teherautón Pinocchio izgalmas történetét olvasta fel nekünk.

Ahogy közeledett a front, még a kőröspataki menekülés előtt, anyám önkéntes ápolónőként bejárt a 7 km-re lévő sepsiszentgyörgyi kórházba a háborús sebesültek, német és magyar katonákat ápolni. A németek csodálkoztak, hogy a magyar kórházban külön részlegben ápolták a tiszteket és a legénységet, náluk mindenki egyforma ápolást, kosztot és helyet kapott, ők demokratikusabban gondolkoztak, mint mi magyarok. Anyám egy-egy lábadozó beteget hazahozott egy napra Kőröspatakra. Egy németre emlékszem, aki boldog volt, hogy annyi hónap frontszolgálat után egy barátságos otthonba hívták, ahol muzsikálni lehetett. Úgy emlékszem, hogy zongorázott nekünk, meg boldogan hallgatta a szüleim muzsikáját. Anyám a menekülés alatt végig ápolónői ruhában, fityulában, pelerinben járt és útközben is segített, ahol kellett.

Kolozsvárról Budapestre a lovakkal együtt mi is vasúton érkeztünk, erre az útra azonban egyáltalán nem emlékszem. Innen mi nagymamával a Nemzeti Bank teherautójával Csesznekre utaztunk. Itt még együtt voltunk az unokatestvéreimmel, a 7 éves Jánossal és 6 éves Erzsébettel. A legközelebbi emlékképem **Kisbér** (itt már csak nagyanyámmal és anyámmal voltam, unokatestvéreimék Csesznekről Budapestre utaztak).

Kisbér, 1980–1989 Forrás: képeslap

Kisbéren néhány hétig laktunk az igen szép méntelepen, amelyet egy gyönyörű park övezett és ahol mi a méntelepre a mindenhonnan lovakkal, ménesekkel érkező családok gyerekeivel háborúsdit játszottunk. Nagyon büszke voltam, mert bár még csak 6 éves voltam, de bevettek a csapatba. Még most is az orromban érzem az őszi lomb fanyar szagát. Ha ezt az illatot ősszel megérzem – Proust süteményes emlékképéhez hasonlóan – mindig Kisbér jut eszembe. Előttem vannak a hatalmas fák és a lovak „lakásai". Ott t.i. egy-egy értékes lónak külön „lakosztálya" volt, amit valójában nem lehetett istállónak nevezni, bár emlékeim szerint szóló-istállónak hívták ezeket a ló-rezidenciákat. Még egy lóra méretezett, óriási bőrheverő is volt mindegyik ló-lakásban. Ezek közül a ló-lakások közül némelyik üresen állt, és remek hadiszállásul szolgált nekünk, gyerekeknek. Gyermeki játékháborúmat akkor kellett abbahagynom, amikor egyszer egy délelőtti játék után úgy mentem haza, hogy az összes gombom hiányzott a kabátomról, mert az „ellenfél" leparittyázta. Nagyanyám tehát hazarendelt a „hadszíntérről", és soha többé nem háborúzhattam.

Néhány hét után Kisbérről Bábolnára költöztünk, a bábolnai méntelepre. Ez anyámék fiatal házas korát idézte vissza, ahol gyakran jártak, hiszen a bábolnai méntelep parancsnoka, *Pettkó Szandtner Tibor* tábornok apám főnöke volt, és gyakran járt nálunk Komáromban, meg szüleim is sokszor voltak Bábolnán. Ez is nagyon szép hely volt, de nekem azért már akkor honvágyam volt Kisbér után. 1944. december 24-én (vagy 25-én?) a nőket és a gyerekeket autóbuszon a nyugati határra, Magyarkeresztúrra szállították. Emlékszem, hogy a busz végén egy feldíszített karácsonyfa volt, szaloncukorral, és előttem van, ahogy a fa minden kanyarnál kilengett és picit csilingelt a díszek egymáshoz ütődése miatt. Magyarkeresztúron *Petri*ékkel, a komáromi méntelep állatorvosa családjával, laktunk egy lakásban. Az épületben nagy szobák voltak és a házat egy szép parkszerű kert vette körül, ahol remekül játszottunk a Petri-gyerekekkel. Egyszer hárman gyerekek kimentünk az útra, és az út szélén kitárt karokkal belefeküdtünk a hóba, és „halottat játszottunk". Egy motorkerékpáros katona meglátott bennünket, leugrott a motorjáról és hozzánk rohant. Erre mi sürgősen „feltámadtunk", felugrottunk és a katona borzasztóan leszidott bennünket. Soha többé nem játszottunk „halottat". Magyarkeresztúron csak nagyanyám, anyám és a Petri gyerekek anyja volt velünk. A férfiak a lovakkal valahol másutt voltak, de hogy hol, azt nem tudom.

Apám már rég nem volt velünk, mert bátyám a marosvásárhelyi katonaiskolával a csehországi Éger városba került, ahonnan apám el akarta hozni, de az iskola parancsnoka (egy marha ezredes) azt mondta, hogy a háborúnak nemsokára vége lesz, a németek győznek(!!) és apám a fiát, 15 éves Bálint nevű bátyámat, hagyja csak nyugodtan ott. Ez fatális tévedés volt, a katonaiskola továbbmenekült Németországba (Drezda környékére?), ahol néhány hét múlva szélnek eresztették a fiúkat, mert közben kitört a béke, és a fiúk úgy kerültek haza, ahogy tudtak. Bátyám két barátjával gyalog vágott neki a több száz kilométeres útnak és rengeteg viszontagság után, hol gyalogszerrel, hol kocsin,

hol teherautón utazva, került haza Magyarországra. Mivel tudta, hogy utoljára Magyarkeresztúron laktunk, oda igyekezett. Megállt a falu főterén és ott kérdezősködött felőlünk. Ott tudta meg, hogy mi néhány héttel azelőtt Nyugatra menekültünk. Akkor szegény kiéhezett, agyonfáradt fiú sírva fakadt. A község polgármestere és családja magához vette és csak akkor engedte el nagybátyánkhoz Székesfehérvárra, amikor már kellően feltáplálta és nagybátyánknál biztos helyen tudta. A háborúban, nehéz időkben nagyon sok emberből kibújt a jóság. Ezt a nyugati menekülés, majd a későbbi kitelepítés idején is nagyon gyakran megtapasztaltuk.

Menekülés Nyugatra

Valamikor 1945 koratavaszán, amikor az oroszok már az egész Alföldet és a fél Dunántúlt elfoglalták, egy reggel rengeteg lóval, szekérrel, két hintóval nekivágtunk a nyugati határnak. Az induláskor az állatok takarmányával feltornyozott egyik szekér elé fogott két ló megbokrosodott, és a szénabálák tetejéről az állatorvos felesége, a Petri-gyerekek édesanyja, egy nagyon csinos fiatalasszony, olyan szerencsétlenül esett le, hogy az egyik lábán átment a kocsi kereke, és szegény asszony a lábán nyílt törést szenvedett. Visszavitték a házba, ahol laktunk, felfektették egy asztalra és láttam, amint húzták-vonták a lábát, szegény iszonyú kínokat állt ki. Nem volt a közelben orvos, egy katonai szanitéc rakta két sín közé, amit valami deszkaajtóból fűrészeltek ki. Hát így indultunk neki a menekülésnek Nyugatra. Baba nénit elhelyezték matracokon az egyik hintóba, a gyerekei pedig velünk voltak egy szekéren. Anyám mint önkéntes ápolónő gondozta őt. Én naponta többször felkerestem, mert ő ott feküdt a hintóban és ráért, én meg kértem, hogy olvasson nekem valami mesekönyvből. Már evett a fene, hogy tudjak én is olvasni, hiszen én már majd két hónapig jártam iskolába Kőröspatakon 1944 szeptemberében és október elején, de tekintve, hogy addig csak az „í"-betűig jutottunk, már nagyon szerettem volna megtudni, hogy hogyan is áll a dolog a többi betűvel. Baba néni látva ezt, elkezdett tanítani olvasni. Mire az ausztriai Spittal városba értünk, megtanultam olvasni. Ez jó is volt, mert Baba néni ott kórházba került, ahol rendbetették a lábát, amennyire lehetett, de egész életére sánta maradt. A gyerekei vele maradtak, mi meg továbbmentünk.

Az ausztriai menekülésről élesen exponált képek maradtak meg az emlékezetemben. Például amikor a **Semmeringen** át meneteltünk. Húsvét körül volt. Fent a hegyekben hó, a semmeringi szerpentin tele menekülő kocsikkal, lovakkal, részben a velünk egy truppban menekülő ménesekkel (t.i. még Magyarországon csatlakoztak hozzánk, azaz a bábolnai, kisbéri és egyéb állami ménesekhez, magánménesek is, pld. a *Nádasdy* grófok ménese (?), és más nagyobb ménesek). Ülünk a szekéren anyám, nagyanyám, az Árpád nevű legény hajt. Árpád apám legénye volt és apám még mielőtt a bátyámért ment Csehországba, rábízott minket, hogy helyette legyen mellettünk egy férfi a menekülés alatt. Ez az egyszerű fiatal parasztfiú olyan tökéletes hűséggel és megbízhatósággal állt helyt végig, egészen addig, amíg apám majd fél év múlva ránktalált Bajorországban, hogy ma is csak szeretettel és hálával tudok rágondolni.

Tehát Semmering. Havas szerpentin, (állítólag egy lovas kocsi le is zuhant lovastól kocsistól, de ezt nem láttam.) Amit viszont saját szememmel láttam és ami élesen az emlékezetemben maradt, az a jelenet, amikor felérve a szerpentin tetejére, megállunk egy sík platón, anyám nagyanyámmal beszélget. Arra leszünk figyelmesek, hogy a mi menetirányunkkal szemben emberek nagy csoportja jön, német katonák hajtják őket. Egyszer csak néhány csontsovány férfi a szekerünkhöz jön, az egyik azt mondja: „Halljuk, hogy magyarul beszélnek, mi is magyarok vagyunk. Nem tudnának valami ennivalót adni?" Anyám azonnal felál és elkezd egy kenyeret szelni és adja le a kenyérszeleteket az addigra megszaporodó csontsovány kezekbe. Alig oszt szét néhány szelet kenyeret, amikor egy német katona rászegezi a fegyverét és németül rákiált: „Azonnal hagyja abba, különben lelövöm!" Anyám tovább akarja szelni a kenyeret, mire nagymama magyarul mondja: „Te, hagyd abba, mert ez tényleg lelő!" Anyám ijedten abbahagyja, a katona szétüt a szekerünk körül összegyűlt csontvázak között. Van, aki elesik. A többiek elvánszorognak. Mi továbbmegyünk. Kérdem nagymamát, hogy kik voltak ezek? „Zsidók". Ekkor hallom először ezt a szót. „Azok kik?" „Ezek magyarok voltak." Nem értettem az egészet, de addigra már annyi mindent nem értettem, az egész háborút, a menekülést, az otthontalanságot, az egész kibillent helyzetet, hogy nem kérdeztem tovább.

Estére leérkeztünk a Semmering másik oldalára egy havas völgybe. Ott egy parasztházba kvártélyoztak be minket a katonák. Akkor láttam először „Wohnküche"-t, vagyis lakókonyhát. Nagyon barátságosan volt berendezve, kaptunk valami meleg teát is. Ennivalónk volt, mert Magyarkeresztúrról egy frissen vágott s feldolgozott disznóval menekültünk, amiből még volt ennivalónk. Bár a zsírt a belesütött hússal együtt útközben a németek elzabrálták, a szalonnát és töpörtyűt azonban meghagyták. Hogy honnan volt kenyerünk, azt nem tudom. Árpád nagyon ügyes székely legény volt, ő valahogy mindig szerzett valahonnan. Este úgy feküdtünk le, hogy minden havas volt, reggelre meg arra ébredtünk, hogy a vékony hó eltűnt a völgyben és valami tündérmeseszerű virágos rét tárult a szemünk elé, a völgy végében a hegyek persze havasak voltak. Még ma is a szemem előtt van ez a kép. Néhány nap múlva onnan továbbmentünk, s **Wimsbach** falu mellett, egy óriási nagy réten állították fel a katonák körben a nagy, préselt szénabálákból épített kunyhóinkat. Valami kis tetőt ácsoltak mindegyik házikó fölé. (Honnan vették a fát? Fogalmam sincs). A tetőre kátránypapírt ragasztottak (ezt is honnan szerezhették?), a berendezés szintén a kb. 40x40x80 cm nagyságú, téglalapalakú szénabálákból állt: körben díványszerűen egymás mellé rakva. Miután mi hárman voltunk, mindnyájunknak jutott egy-egy „ágy", a negyedik oldalon volt a bejárat. Valami ajtószerű deszkára emlékszem. Árpád a mi kunyhónk mellé csinált magának egy kicsi, kutyaólszerű „házat", szintén szénabálákból, ahova éjszakára épp hogy csak be tudott bújni. Itt laktunk vagy 8 hétig. Mint valami filmkocka megmaradt bennem a kép, ahogy nagymama fekszik a szénaágyon és a hasán egy lavór van, abba csöpög, majd vékony sugárban folyik a széna-házunk kátránypapírral jól-rosszul lefedett

tetejére zúduló eső. Wimsbach mégis gyerekéletem legszebb emlékei közé tartozik. Rengeteget játszottunk. Nádasdy Ferikével, meg a többi földbirtokos és katona gyerekekkel. Kimentünk a közelben felhagyott amerikai lőtérre, letéptük a kifeszített vásznakat, amire korábban az amerikaiak lőgyakorlás közben lődöztek, és zsákmányként hazahoztuk. Nagymama valami színes fonalakkal (honnan volt neki?) bestoppolta a lyukakat és évekig az volt az asztalterítőnk. Nagyon büszke voltam, hogy 6 éves koromban már hozzájárultam a háztartáshoz. Napközben néha anyámmal elmentünk valamilyen ehető növényt szedni a rétre, amit vízben megfőztünk. Addigra t.i. már elfogyott az élelmiszerünk és bizony éheztünk. Közben megjöttek a felszabadító amerikaiak, minket egy gabonaraktárba tereltek, felnőtteket, gyerekeket egyaránt. Mindenki feltartotta a kezét, megadtuk magunkat, hiszen magyarok lévén, ellenségek voltunk. Emlékszem, hogy volt az amerikai katonák között egy nagyon fekete néger is. Én addig soha sem láttam még négert, csak egyszer egy gyerekjáték katalógusban egy néger babát. A katonák nagyon barátságosak voltak a gyerekekkel és hívtak magukhoz, hogy menjünk közelebb. Senki sem mert odamenni, persze én sem. Anyám halkan mondta: „menj oda hozzá, nem bánt." Erre odamentem a fiatal, hosszúra nőtt néger katonához, az megfogott, leült és az ölébe vett. Csokoládéval kínált. Ezt látva a többi gyerek is odamerészkedett és a katonák igen kedvesen kínálgatták, ölükbe vették a gyerekeket. Megnőtt az ázsióm a gyerekek előtt, mert elsőnek merészkedtem a négerhez. Ez is egy nagyon élesen emlékezetemben maradt kép. Ott voltak a *Bárczay*-fiúk is, akik már 15–16 évesek lehettek és nagyon imponáltak nekünk, gyerekeknek. Mindenesetre jó sok gyerek volt és emlékszem, hogy nagyon izgalmas játékokat játszottunk. Később hallottam, hogy édesanyám, aki lánykorában művészettörténetet tanult, összegyűjtötte a telepen a kamaszokat, többek között ezeket a Bárczay-fiúkat is, és hogy ne teljen feleslegesen az idő és a fiatalok tanuljanak valamit, a főbb európai stílusjegyeket magyarázta nekik. Egyikőjük (Gulu) évtizedekkel később mesélte, hogy ott tanult meg különbséget tenni a gótika és a barokk között.

Még mindig nem tudtuk, hogy mi történt apámmal. Egy napon *Fejes Béla*, a táborparancsnok, hívatja anyámat, hogy azonnal jöjjön az „irodába" (szintén szénabálákból összetákolt kalyiba). Anyám azt hitte, hogy valami baleset történt és őt mint ápolónőt hivatják. Amint belép az irodába, hát látja, hogy ott áll apám. Óriási öröm. Apám egy amerikai dzsippel, egy amerikai sofőrrel és egy a németországi amerikai megszálló csapatok legfőbb parancsnokai (Putch és Patten?) által aláírt papírral érkezett, amelyben engedélyt kapott arra, hogy a magyar állami lovakat összeírja és később Magyarországra hazaszállíttassa. A bajorországi keresései közben talált ránk (persze főleg minket keresett, gondolom még a lovaknál is fontosabbak voltunk neki.) Rengeteg amerikai katonai „breakfast", „dinner" és „supper" csomaggal érkezett, amire mi kiéhezve rávetettük magunkat és persze nagyon betegek lettünk. De hamar kihevertük a dolgot és emlékszem a nagy boldogságra, hogy végre megint együtt vagyunk. Hogy a bátyámmal mi történt, merre jár, ekkor még nem tudtuk.

(folytatjuk)